

Giresun Üniversitesi
İİBF

“Karadeniz-Balkanlar Hattının Sinerjisi” Paneli
19 Mart 2010

"Uluslararası Sistemdeki Değişikliklerin Balkanlar'daki Türk Azınlıklara Etkileri:
Kosova ve Bulgaristan Örnekleri"

Birgöl Demirtaş-Coşkun
Başkent Üniversitesi
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü

Giriş

Japon kökenli ABD’li akademisyen Francis Fukuyama’nın “The End of History” başlıklı makalesi, muhafazakar görüşleriyle tanınan *National Interest* dergisinin yaz 2009 sayısında yayınlandığında ne henüz Berlin Duvarı yıkılmıştı, ne Doğu ve Batı Almanya birleşmişti ne de Sovyetler Birliği dağılmıştı.¹ Ama küresel politikada büyük değişimlerin yaşanmaya başladığı aşıkardı. Çin, 1976’da Mao’nun ölmesi ve Deng Şiaoping’in başa geçmesinin ardından sosyalist ekonomiden ekonomik liberalizme doğru bir dönüşüm yaşıyor, Sovyetler Birliği’nde de 1985’te Gorbaçov’un Komünist Parti Genel Sekreteri seçilmesinin ardından hem siyasal hem de ekonomik alanda kapsamlı reformlar yapılıyor, dış politikada ise kapsamlı bir dönüşüm gerçekleştiriliyordu.

Fukuyama’nın temel tezi liberalizmin sosyalizme karşı mücadeleyi kazandığı şeklindeydi. Liberal ideoloji önce II. Dünya Savaşı’nda faşizme karşı başarı kazanmıştı. 20. yüzyılın sonunda ise bu kez sosyalizme karşı zafer bayrağını göndere çekmekteydi. Artık hem siyasal hem de ekonomik özgürlükler dünyanın gelişmiş ülkelerinde hakim olacaktı. Fukuyama, çalışmasında liberalizme yönelik iki olası tehdit üzerinde durmaktaydı: din ve milliyetçilik. Ancak her iki tehlikenin de fazla abartılmaması gerektiğini belirtmekteydi.² Teokratik model üzerinde duran tek din İslam’dı ve bu da küresel tehdit oluşturacak boyutlarda değildi. Milliyetçilik konusuna gelince ABD’li akademisyene göre bunun farklı türleri vardı. Kimi milliyetçilik türleri kültürel nostaljiyle yetinirken, kimisi nasyonel sosyalizm boyutuna varabilmekteydi. Fukuyama’ya göre bir ülkede baş gösteren aşırı milliyetçilik olgusu, liberalizmin yeterince kök salmadığının belirtisi olabilirdi.

Bu çalışma, iki kutuplu sistemin ardından Kosova ve Bulgaristan’daki Türklerin durumunu incelemeye çalışacaktır. Her iki azınlık grubunun da durumları Soğuk Savaş dönemiyle kıyaslanacaktır. Böylece küresel sistemde yaşanan değişimin Balkanlar’daki bölgesel aktörlerden biri olan Türk azınlıklar üzerindeki rolü analiz edilecektir. İnceleme yapılırken Fukuyama’nın “Tarihin Sonu” tezinin yeni dönemi anlamada ne derece etkili olduğu tartışılacaktır.

¹ Francis Fukuyama, “The End of History”, *The National Interest*, No. 16, Summer 1989. Fukuyama daha sonra bu çalışmasını genişleterek kitaba dönüştürmüştür: Francis Fukuyama, *The End of History and the Last Man*, New York, Free Press, 1992.

² Fukuyama, “The End of History”, s. 6-7.

Kosova'daki Türkler

Kosova'da yakın geçmişte nüfus sayımı yapılmadığından Türklerin kesin sayısı bilinmemektedir. Tahmini rakamlar 25.000-30.000³ ile 60.000⁴ arasında değişmektedir.

Kosovalı Türkler, Tito zamanında özellikle 1974 Anayasası'nın ardından Balkanlar'daki diğer Türk azınlıklarla karşılaştırıldığında nispeten rahat bir dönem yaşamışlardır. Türkçe, belirtilen Anayasayla Kosova'da resmi dil kabul edilmiş, eğitimde ve medya araçlarında Türkçe'nin kullanımına izin verilmiştir. Ancak 1990'larda yaşanan Yugoslav savaşları Türk azınlığı da olumsuz etkilemiştir. Sırp lideri Miloşeviç'in Arnavutlara karşı ayrımcı politikalarının başlamasıyla birlikte Türklerle Arnavutlar arasında gerginlik başgöstermiştir. Azınlıklara karşı "böl ve yönet" politikası izleyen Sırp lider, Arnavutlara yönelik baskıcı politikalar izlemesine karşın, Türklerin yasal haklarını kullanmalarına izin vermeye devam etmiştir. Türk azınlık, Türkçe eğitim almaya devam etmiş, Türkçe yayınlar yapabilmiş ve diğer kültürel haklarından faydalanabilmiştir. Bu da Arnavutlarla Türk azınlık arasında belli ölçüde gerginliklere neden olmuştur. Şule Kut'un ifadesiyle "...1999('da) Sırbistan'a karşı yapılan NATO harekâtı sonrasında iyice yükselen Arnavut milliyetçiliği kendisini Sırp, Türkler, Boşnaklar ve Çingenele karşı tanımlamıştır."⁵ Böylece daha önceki dönemlerde de yaşanan Arnavut-Türk gerginliği yeni dönemde daha fazla su yüzüne çıkmaya başlamıştır.

Türkiye de bu dönemde Türk azınlığın sorunlarıyla ilgilenmiştir. Dönemin Başbakanı Bülent Ecevit, NATO müdahalesinden sonra Türklere baskının arttığını vurgulamıştır.⁶ Kosova'daki Türkler üzerinde artan baskının nedenleri neler olabilir? İlk olarak, bazı Kosovalı Arnavut karar alıcıların, uzun yıllar boyunca Sırp otoriter rejimi altında yaşamak zorunda kalan Arnavutların artık Kosova'yı kendi başlarına yönetmelerinin zamanının gelmiş olduğuna olan inançlarıdır. İkinci olarak, tarihsel, dinsel ve kültürel benzerliklerden dolayı bazı Arnavutların Türklerin gerçekte Arnavut olduğunu iddia etmeleridir. Kosovalı Türkler

³ "Türkiye-Kosova Siyasi İlişkileri", Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye---kosova-siyasi-iliskileri-tr.mfa> (Erişim tarihi: 26 Ocak 2010).

⁴ Şule Kut, "Turks of Kosovo: What to Expect?", *Perceptions*, Cilt 5, No 3, Eylül-Kasım 2000, s. 50; Erhan Türbedar, "Tarihte Değişen Siyasî ve Sosyal Dengeler İçinde Kosova Türkleri", Erhan Türbedar (der.), *Balkan Türkleri, Balkanlar'da Türk Varlığı*, ASAM, Ankara, 2003, s. 77.

⁵ Şule Kut, "Kosova Türkleri: Nasıl Bir Gelecek?", *Balkanlar'da Kimlik ve Egemenlik*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005, s. 230.

⁶ Erhan Türbedar, "Tarihte Değişen Siyasî ve Sosyal Dengeler İçinde Kosova Türkleri", s. 88.

zaten yıllardan beri Arnavutların kendilerini asimile etmeye çalıştığından şikayet etmekteydi.⁷ Yaşanan sıkıntılardan bir tanesi de Sırpaların yönetimden çekilmek zorunda kalmasının ardından Arnavutların, kamu kurumlarında çalışan azınlık mensuplarının görevlerine son vermeleriydi. Özellikle Prizren’de yaşayan Türklerden de işten çıkartılanlar olmuştu.⁸ Dolayısıyla yukarıda açıklanan faktörlerden dolayı iki halk arasında sıkıntılar başgöstermeye başlamıştı.

Bu durumda Türkler iki alternatifle karşı karşıya kalmışlardır: Ya Arnavutlaşma baskısına karşı koyacaklar ya da Arnavut kimliğine asimile olmayı kabul edeceklerdi. Türkiye’deki karar alıcılar, bu bölgedeki azınlığın yaşadığı zorlukların farkındaydılar. NATO Operasyonu’nun ardından Kosova’ya giden Dışişleri Bakanı İsmail Cem, bir yandan Türkiye’nin Koordinasyon Ofisi’ni açmış, öte yandan Türk toplumunun önceki dönemdeki haklarının devam ettirilmesi çağrısında bulunmuştur.⁹

Birleşmiş Milletler Kosova Misyonu (UNMIK) yönetimi altındaki Kosova’da Türkler bazı yasal haklarını kaybetmiştir. 1974 tarihli Yugoslav Anayasası’na göre Türkçe Kosova’daki üç resmi dilden biriydi (diğerleri Arnavutça ve Sırpça’ydi).¹⁰ Türklerin anadillerinde eğitim ve yayın yapma hakları mevcuttu. Fakat UNMIK yönetimindeki yeni Kosova’da hazırlanan anayasal taslakta Türkçe resmi dillerden biri olarak tanınmamıştır. Türk tarafının artan eleştirileri üzerine BM Genel Sekreteri’nin Özel Temsilcisi Bernard Kouchner, Türk toplumuna bir mektup göndererek kendi bölgelerinde anadillerini kullanmaya devam edebileceklerini belirtmiştir.¹¹ Buna ek olarak, UNMIK yönetimi Türkçe ders saatlerini sınırlamış ve seçimlerle ilgili resmi dökümanları Türkçe yayınlamak istememiştir. UNMIK’in politikaları Türk azınlığın 28 Ekim 2000 seçimlerini boykot etmeleriyle sonuçlanmıştır.¹²

Benzer bir durum Kosova’nın bağımsızlığının ardından ilan ettiği Anayasa’da da geçerli olmuştur. Türkçe sadece Türklerin yoğun olduğu belediyelerde resmi dil olarak kabul

⁷ Baskın Oran, “Balkan Müslümanlarında Dinsel ve Ulusal Kimlik. Yunanistan, Bulgaristan, Makedonya ve Kosova Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme” Ankara Üniversitesi, *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt 48, Sayı 1-4, 1993, s. 119-120; İlhan Uzgel, “Kosova ve Güneydoğu: Benzerlikler ve Farklılıklar”, Baskın Oran (der.), *Türk Dış Politikası, Cilt II: 1980-2001*, İstanbul, İletişim, 2001, s. 508; Baskın Oran, “Balkanlarda Müslümanlar ve Türkler”, Oran (der.), *Türk Dış Politikası, Cilt II: 1980-2001*, s.169.

⁸ Yeni Dönem, No 61, 16 Nisan 2001’den aktaran Nazif Mandacı, “Balkanlar İle İlişkiler”, Haydar Çakmak (der.), *Türk Dış Politikası 1919-2008*, Ankara, Platin, 2008, s. 828.

⁹ Eylem Altunya, *The Kosovo Crisis and Turkey (1991-2001)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bilkent Üniversitesi, Ekonomik ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eylül 2003, s. 134.

¹⁰ Türbedar, “Tarihte Değişen Siyasî ve Sosyal Dengeler...”, s. 90-91.

¹¹ Ibid., s. 91.

¹² İlhan Uzgel, “Kosova Sorunu ve Türkiye”, Oran (der.), *Türk Dış Politikası, Cilt II*, s. 513. UNMIK yönetimi altındaki Kosova’da Türklerin yaşadığı sorunlarla ilgili olarak ayrıca bkz. Nazif Mandacı, “The Turks of Kosovo and the Protection of Minority Culture at the Local Level”, *Perceptions*, Cilt 9, No 2, 2004, s. 59-74.

edilmiş ve bu da 1974'deki duruma göre Kosovalı Türkler açısından dezavantaj oluşturmuştur.¹³

Mustafa Türkeş'e göre NATO'nun 1999'da gerçekleştirdiği müdahalenin ardından Kosova'da yaşayan Türk azınlığın yaşadığı sorunların giderek daha fazla artması, küresel-bölgesel aktörlerin çıkarlarının birbirlerinden ayrışmasının sonucu olarak görülebilir. Nitekim bu süreçte küresel aktörler Kosova'yı hem siyasi hem de ekonomik açıdan kendi kontrollerine almaya başlamışlardır. Bunun en iyi örneği BM'nin Kosova'da kurduğu yönetim, ABD'nin inşa ettiği *Bondsteel* askeri üssü ve AB'nin Kosova ekonomisinde sağladığı hakimiyettir. Küresel güçlerin Kosova'da sağladıkları etkinlik, bölgesel grupları, mesela Türkleri, giderek daha fazla ihmal etmelerine yol açmıştır.¹⁴ Bir başka deyişle, Kosova, otoriter bir rejimden bağımsızlığa, demokrasiye ve liberal ekonomiye doğru ilerlerken Türkler yeni dönemde eski haklarından bile mahrum bırakılmıştır. Kosova küreselleştikçe Türkler sahip oldukları hakları da yitirmek durumunda kalmışlardır. Fukuyama'nın perspektifinden baktığımızda Kosova'daki değişim bazı gruplar için liberalizm anlamına gelirken, bazı gruplar üzerinde baskıların daha da artması sonucunu getirmiştir. Aslında bu durum Batı'yla giderek daha fazla entegre olan bölge ve ülkelerde azınlık haklarının daha fazla tanınacağı şeklindeki yaygın kaniya aykırıdır.

1999 sonrasında Türkiye'nin temel argümanı, Türklerin Kosova'da kurucu halk konumlarının devam ettirilmesi gerektiğidir. Böylece Kosova Türk halkı Yugoslavya Federasyonu döneminde elde ettiği haklarını korumuş olacak ve yasal haklarını yeni dönemde de devam ettirebilecekti.

Türk azınlığı temsil eden Kosova Demokratik Türk Partisi (TDP) 1990'da kurulmuştur. Türkler bu parti vasıtasıyla Kosova'nın siyasi yaşamında rol oynama fırsatı elde etmiştir. Türk azınlık ayrıca ileride bir hükümete dönüşmesi beklenen Kosova Geçici Konseyi'nde yer almışlardır.¹⁵ Ek olarak, toplam sandalye sayısı 120 olan Kosova Parlamentosu'nda Türk azınlık için iki sandalyelik kota ayrılmıştır. Bu kota Türklerin toplam nüfus içindeki oranlarıyla paraleldir. Türkler ayrıca hükümette de bakan olarak görev yapmaktadır (örneğin TDP Lideri Mahir Yağcılar, Çevre Bakanı olmuştur). Özetle, hukuki açıdan bakıldığında Türk azınlığı yeni dönemde yasal bazı haklarını kaybetmiş olsa da, fiili olarak Kosova siyasetinde hâlâ rol oynama şansına sahip olmuştur.

¹³ Anayasa metni için bkz.

<http://www.kushtetutakosoves.info/repository/docs/Constitution.of.the.Republic.of.Kosovo.pdf> (Erişim tarihi: 20 Ocak 2010).

¹⁴ Mustafa Türkeş, "Türkiye'nin Balkan Politikasında Devamlılık ve Değişim", *Avrasya Dosyası*, Cilt 14, No 1, 2008, s. 267-268.

¹⁵ Kut, "Turks of Kosovo: What to Expect?", s. 56 ve 58.

Kosovalı Türklerin durumu bu şekilde özetlendikten sonra şimdi Bulgaristan'daki Türklerin durumu irdelenmeye çalışılacaktır.

Bulgaristan'daki Türkler

Bulgaristan'da Soğuk Savaş boyunca devam eden sosyalist yönetim Türkler açısından zor bir dönem olmuştur. Her ne kadar sosyalist döneme geçildikten sonra Türk azınlığa yönelik ilk uygulamalar pozitif olsa da, ilerleyen dönemlerde sorunlar başlamıştır. 1980'ler ise Türk azınlığa yönelik asimilasyon kampanyasının yoğunlaştırıldığı bir dönemdir. Türkçe isimler değiştirilmiş, ibadetler yasaklanmış ve 1989'da yaklaşık 350.000 Türk Türkiye'ye göç etmeye zorlanmıştır.

Bu olay 1989 sonlarına doğru Jivkov yönetiminin devrilmesiyle sonuçlanmış ve Bulgaristan'da sosyalist rejim çökmüştür. Üyelerin çoğunluğunu Türklerin oluşturduğu Hak ve Özgürlükler Hareketi (HÖH), yeni dönemde Bulgar politikasının anahtar partilerinden biri olmuştur. Kuruluşundan kısa bir süre sonra Meclis'teki güvenoylaması sürecinde önemli bir rol oynamaya başlamış ve yeni hükümetlerin belirlenmesinde kritik bir etkisi olmuştur. Bulgaristan Sosyalist Partisi (BSP) ve Birleşik Demokratik Güçler'in (BDG) ardından üçüncü en büyük parti olmuş ve bu partilerle yaptığı ittifaklar sayesinde Bulgar siyasetinde ciddi bir etkiye sahip olmuştur. Örneğin BDG hükümetinin 1992'de güvensizlik oyu alarak devrilmesi ve sonrasında Lyuben Berov'un liderliğinde teknokrat hükümetin kurulmasında HÖH'ün rolü olmuştur.

Tüm bunların yanısıra, HÖH 2001 seçimleriyle birlikte koalisyon ortağı konumuna ulaşmıştır. Hem 2001 hem de 2005 seçimlerinin ardından kurulan hükümetlere katılmış, ilk hükümette iki, ikincisinde ise üç bakanlık almıştır.

Bulgaristan'daki siyasi liderlerin asimilasyon sürecinin ardından Türk azınlığa haklarını geri vermeleri ve HÖH'ün Bulgar siyasetinin entegre bir parçası olmasına imkan tanımaları, literatürde Bulgar etnik modeli olarak adlandırılmıştır. Türk toplumunu asimile etmekten vazgeçen Sofya yönetimleri, entegre etmek yolunu tercih etmişlerdir.

Her ne kadar Bulgaristan'ın asimilasyon politikalarından vazgeçip Türk azınlıkla tekrar uzlaşma süreci literatürde Bulgar etnik modeli olarak övülmüşse de, yine de hala bazı sorunlar mevcuttur. Bulgar milliyetçisi bazı gruplar, demokratikleşme sürecinin başladığı 1989 sonundan bu yana Türklere haklarının geri verilmesini kabul etmemektedir. Bu gruplar, asimilasyon kampanyasının sona ermesini protesto için gösteriler düzenlemiştir. Tüm demokratikleşme reformlarına ve AB entegrasyon sürecine rağmen Bulgar milliyetçiliği

yükseliştir. Bu durumun en iyi göstergelerinden bir tanesi aşırı milliyetçi Ataka Partisi'nin 2005'ten bu yana seçimlerde aldığı oy oranıdır. 2005 seçimlerinden sadece üç ay önce kurulmasına rağmen Ataka oyların yüzde 8'ini almış ve Bulgar Parlamentosu'nda 21 sandalye kazanmıştır. Böylece en büyük dördüncü parti olmuştur. Ataka, Bulgaristan'ın sadece Bulgarlardan oluştuğunu vurgulayarak, Türklere verilen hakların geri alınmasını talep etmektedir. 1980'lerdeki asimilasyon politikalarına geri dönülerek Türk isimlerinin Bulgar isimleriyle değiştirilmesini savunan Ataka Partisi, ayrıca, Bulgar devlet televizyon kanalındaki Türkçe yayınların da sona erdirilmesi çağrısında bulunmaktadır. Ataka'ya göre HÖH de, Bulgar Anayasası'na aykırı olduğu iddiasıyla, kapatılmalıdır.¹⁶ Ataka ayrıca 2006 başkanlık seçimlerinde de ciddi bir başarı kazanmış ve parti lideri Volen Siderov ilk turda oyların % 21,5'unu, ikinci turda ise % 24,1'ini alarak ikinci olmuştur.¹⁷

Ataka'nın Bulgar seçmenleri tarafından büyük destek görmesi başka bir sağcı partinin daha kurulmasını teşvik etmiştir: "Bulgaristan'ın Avrupalı Kalkınması İçin Yurttaşlar Partisi" (GERB). GERB, eski Sofya Belediye Başkanı Boyko Borissov tarafından 2006 yılında kurulmuştur. Bu parti de özellikle iktidara gelmeden önceki dönemde milliyetçi bir söyleme sahip olmuş ve Bulgaristan'da yaşayıp da kendisini Türk hisseden herkesin Türkiye'ye göç etmesi gerektiğini iddia etmiştir.¹⁸

Ataka Partisinin muhalefette kalmaya devam ettiği halde kısa süre içinde Bulgar siyasetinin önemli bir aktörü haline gelmesi dikkat çekicidir. Jivkov döneminin ardından 20 yılı aşkın süre geçmiş olmasına rağmen Bulgar siyasetinde hala aşırı milliyetçiliğin önemli bir faktör olması anlamlıdır.

Bu arada, HÖH'ün de desteği artmaya devam etmektedir. Bulgaristan'da Mayıs 2007'de gerçekleştirilen ilk Avrupa Parlamentosu (AP) seçimlerinde HÖH oyların yüzde 17'sini alarak üçüncü büyük parti olmuştur. AP'ye seçilen 18 Bulgar parlamenterin 4 tanesi HÖH üyesidir. Bu arada, HÖH'ün AP temsilcilerinin iki tanesini etnik Bulgarlardan seçmesi oldukça önemlidir.

AP seçimleriyle ilgili olarak Türkiye'de yaşayan çifte pasaport sahibi insanlar hayal kırıklığı yaşamışlardır, çünkü genel seçimlerde oy kullanabilmelerine rağmen kendilerine bu seçimlerde oy kullanma hakkı tanınmamıştır. Bu kişilerin sayısının 200.000'i bulduğu dikkate

¹⁶ Ali Dayıoğlu, *Toplama Kampından Meclis'e, Bulgaristan'da Türk ve Müslüman Azınlığı*, İstanbul, İletişim, 2005, s. 445-449. Türkiye Ataka'nın kazandığı başarıdan endişe duymuş ve AB'nin bu partinin milliyetçi söylemiyle ilgili harekete geçmesini istemiştir. Bkz. Dayıoğlu, *Toplama Kampından Meclis'e*, s. 449, dipnot 631.

¹⁷ Boyka Stefanova, "Voting "à la carte": Electoral Support for the Radical Right in the 2005 Bulgarian Parliamentary Elections", *Politics in Central Europe*, Cilt 2, No 2, 2007, s. 39.

¹⁸ "Borisov'dan Sert Çıkış: Kendini Türk Hisseden Türkiye'ye Gitsin", *BG Türk*, 2 November 2008, <http://www.bg-turk.com> (Erişim Tarihi 1 Aralık 2008).

alındığında bu meselenin ciddiyeti ortaya çıkmaktadır. Rumeli Türk Dernekleri Federasyonu iç hukuk yollarını tükettikten sonra Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvuracaklarını açıklamıştır.¹⁹

Ataka Partisi'nin artan oy oranlarıyla kendisini gösteren aşırı milliyetçilik, Bulgaristan'ın Türk kökenli vatandaşlarıyla ilişkisine gölge düşürmektedir. Milliyetçiliğin yükselişe geçmesinin bir başka göstergesi de Müslümanların dini binalarına yönelik saldırıların son yıllarda artmış olmasıdır. Son birkaç yıl içinde dini binalara 100'den fazla saldırı düzenlendiği bildirilmektedir.²⁰ Bulgaristan Başmüftülüğü ayrıca İslam Kültür-Eğitim Merkezi kurma projelerini Bulgar yetkililerin engellemesinden şikayet etmektedir.²¹ Bu aşamada Bulgar etnik modelinin sona erdiğini söylemek için henüz erken olsa da, artan milliyetçiliğin gelecek yıllardaki etkisinin ne olacağı takip edilmelidir.

Bu arada, yükselişe geçen Bulgar milliyetçiliği, Türk-Bulgar ilişkilerinde yeni bir sorunun ortaya çıkmasına neden olmuştur: Ermeni meselesi. Ataka Partisi 10 Mayıs 2006'da Bulgar Parlamentosu'na "Ermeni soykırımı"nın tanınması için teklif sunmuştur. Her ne kadar öneri reddedilmiş olsa da,²² Sofya Belediyesi Konseyi, 2009 yılında 24 Nisan'ı anmak için bir deklarasyon yayınlanmış ve "Ermeni soykırımı"nın kanıtlanmış tarihi bir gerçek olduğunu iddia etmiştir.²³ Bu yaşanan olaylar, Ermeni meselesinin Türk-Bulgar ilişkilerinde potansiyel bir sorun olduğunu göstermektedir.

GERB'in Yükselişi ve Geleceğe Bakış

Son yıllarda yapılan AP seçimleri ve genel seçimler GERB Partisi'nin ve onun resmi olmayan lideri, Sofya Belediye Başkanı Boyko Borissov'un²⁴ yükselişine sahne olmuştur.²⁵ Sosyalist rejim döneminde önce itfaiyeci olarak görev yapan, daha sonra Jivkov'un koruması olarak çalışan Borissov yolsuzluğa karşı sert söylemi nedeniyle son yıllarda Bulgar politikasının popüler bir aktörü haline gelmiştir. Borissov'un başında bulunduğu GERB, AP

¹⁹ *Zaman*, 23 Şubat 2007.

²⁰ Anna Mudeva, "Cracks show in Bulgaria's Muslim Ethnic Model", *Reuters*, 31 Mayıs 2009.

²¹ "Bulgaristan'da Müslümanlar'a Karşı Tavrı Değiştirdi", Anadolu Ajansı'ndan aktaran Avrasya İncelemeleri Merkezi, Günlük Bülten, 28 Mayıs 2009.

²² Habibe Özdal, "Türkiye-Bulgaristan İlişkilerinde Ermeni Unsuru", USAK Stratejik Gündem, 31 Mart 2008, <http://www.usakgundem.com/yazdir.asp?i=2&id=944> (Erişim Tarihi 6 Nisan 2008)

²³ *Haber Türk*, 23 April 2009.

²⁴ Sofya belediye başkanlığı görevinden dolayı Borissov partinin resmi lideri olamamıştı. Partinin resmi lideri Tzvetan Tzvetanov oldu.

²⁵ AP resmi seçim sonuçları için bkz. "Final Results of Elections in Bulgaria Published, recount Denied", Bulgarian News Network, <http://www.bgnews.net.com/printver.php?lang=en&sid=24236> (Erişim Tarihi 6 Temmuz 2009); 5 Temmuz 2009 tarihli genel seçimlerin resmi sonuçları için bkz. Central Electoral Commission web site http://rezultati.cik2009.bg/results/proportional/rik_00.html (Erişim Tarihi 9 Temmuz 2009).

seçimlerinde yüzde 24, 2009 yazındaki genel seçimlerde de yüzde 40 oy alarak sürpriz bir şekilde birinciliğe yükselmiştir. AB yeleri arasında en fakirlerden ve yolsuzluk oranlarının en yüksek olduğu ülkelerden biri olan Bulgaristan’da seçmenler, protesto oyu atmaya devam etmektedir. Tüm yolsuzluk iddialarını araştırma ve AB fonlarının dondurulmasıyla ilgili sorunları çözme sözü veren Borissov, ekonomik sorunların çözümü için de neoliberal politikalar önermiştir.

2009’da yapılan genel seçimlerin sonuçları, Bulgar halkının hala zorlu problemleri kısa süre içinde çözecek bir kahraman aradığını işaret etmektedir. 2005’te eski kral II. Simeon’un, 2009’da da eski bir korumanın sürpriz başarıları, halkın mevcut yönetimlerden duyduğu hayal kırıklığını göstermektedir. 1990’dan beri başa geçen tüm hkmetler, halkın taleplerine ve ihtiyaçlarına cevap vermekte yetersiz kalmış ve bir sonraki seçimde iktidar koltuğunu yeni bir partiye devretmek zorunda kalmışlardır. Ancak her seçimde yeni bir partinin başa geçmesi, Bulgar siyasetinde istikrarsızlığa yol açmıştır. Ayrıca seçimlerde yaşanan sorunlar (mesela oyların satın alınması)²⁶ bir AB ülkesinin yumuşak gücü açısından oldukça düşündürücü ve kaygı vericidir.

2009 seçimlerinin başka bir özelliği HH’n kazandığı başarıdır. Yüzde 14 destek alarak, sosyalist dönemin sona ermesinden bu yana tarihi bir başarıya imza atmıştır. Böylece Bulgar siyasetinin üçüncü en büyük partisi olmaya devam etmiştir. Ancak aynı zamanda bu seçimlerle HH, sekiz yıllık koalisyon ortaklığı döneminin bırakmak zorunda kalmış ve iktidardan muhalefete geçmiştir.

Bu arada son seçimlerin başka bir sürpriz sonucu da Ataka’nın oylarının yüzde 9’un üzerine çıkmasıdır. Bu arada, AP seçimlerinde de yüzde 12 destek alan Ataka, AB Parlamentosu’na iki temsilci göndermiştir.

Son aylarda Bulgar siyasetçilerin aşırı Bulgar milliyetçisi söylemleri, Türk-Bulgar ilişkilerinde sorunlara yol açmıştır.²⁷ Geçen yılın sonlarında Ataka Partisi hazırladığı tasarıda Bulgar devlet televizyonunda hafta içi günde 10 dakika yapılan Türkçe yayının yasaklanması için tasarı hazırlamıştır. Her ne kadar iktidardaki GERB bu öneriyi desteklememiş olsa da yine de Bulgar siyasetinde 20 yıllık liberalleşme döneminin ardından bu tartışmaların yapılıyor olması dikkat çekicidir.

²⁶ “Centre-right sweeps to victory in Bulgarian elections”, http://www.euractiv.com/en/elections/centre-right-sweeps-victory-bulgarian-elections/article-183778?_print (Erişim Tarihi 9 Temmuz 2009).

²⁷ Yakın dönemde Türk-Bulgar ilişkilerinin analizi için bkz. Birgl Demirtaş-Coşkun, “An Anatomy of Turkish-Bulgarian Relations (1990-2009): Opportunities, Challenges and Prospects”, Mustafa Türkeş (der.), *Turkish-Bulgarian Relations Past and Present*, İstanbul Tasam, 2010, s. 115-132.

Ayrıca Dış Bulgarlardan Sorumlu Devlet Bakanı Bojidar Dimitrov'un 1913'ten sonra Türkiye'den Bulgaristan'a göç etmiş olan Bulgarlar için 20 milyar Dolar tazminat isteyeceklerini belirtmesi ve bu meselenin çözümünün Türkiye'nin AB'ye üyeliğinin önkoşulu olduğunu belirtmesi önemlidir. Başbakan Borisov tepki göstermiş olsa da iktidar partisinin üst düzey yetkilisinin böyle bir söylemi dile getirebilmesi önemlidir. Bulgar Bakan Dimitrov'un açıklamalarına Türkiye'nin tepkisi, o dönemde yaşanan göçün tek taraflı olmadığı şeklindedir.

Sonuçta Bulgaristan'da ortaya şöyle bir tablo çıkmaktadır. 1990'ların ortalarından 2000'lerin ortalarına kadar literatürde Bulgar etnik modeli popüler bir kavram haline gelmişti. Bulgaristan'ın Türk azınlığı siyasal hayata entegre etmesi büyük bir başarı olarak tanımlanmaktaydı. Ancak Avro-Atlantik kurumlara üyeliğe rağmen Bulgar halkının yaşam standartlarının pek de yükselmemesi sonucunda Bulgaristan'da milliyetçilik tekrar hortlamıştır. Artık Bulgar siyasetçiler çok rahat aşırı milliyetçi söyleme başvurabilmektedir. Bir başka deyişle Bulgaristan ekonomisi, Fukuyama'nın belirttiği şekilde liberalleşirken, Bulgaristan bu sayede küresel ekonominin parçası haline gelirken ve Bulgaristan'da temsili demokrasi uygulanırken, insan hakları meselesi tekrar gündeme gelmeye başlamıştır. Avrupalılaştırmanın milliyetçilikteki tırmanışla paralel olması ilginçtir.

Sonuç

Fukuyama liberalizmin zaferini 1980'lerin sonunda ilan etmişti. Artık tüm dünya özgürlük yolunda ilerliyordu. Ekonomiler serbest, siyasal sistemler demokratik, insan ve azınlık haklarına saygılı olacaktı. Ancak hem Kosova hem de Bulgaristan örnekleri küresel değişimin bölgesel aktörler üzerinde her zaman yüzde yüz ve sürekli olumlu sonuçlanmadığını göstermektedir. Ekonomik liberalizm, illa ki siyasal liberalizmle sonuçlanmamaktadır. Bu çalışmada gösterilmeye çalışıldığı üzere hem Bulgaristan hem de Kosova'nın demokratikleşme süreci tamamlanabilmiş değil. Bulgaristan asimilasyon döneminin ardından Türklere eski haklarını tekrar geri vermiş olsa da aşırı milliyetçiliğin tekrar yükselişe geçmesi oldukça düşündürücüdür. AB üyesi bir ülkede Ataka başta olmak üzere bazı siyasi grupların Türklerin haklarını sorgulaması ve eski döneme öykünmesi dikkat çekicidir. Öte yandan, tam da Batı'nın Kosova üzerindeki etkisinin daha da arttığı bir dönemde burada yaşayan Türklerin geçmişteki bazı anayasal haklarını kaybetmeleri Fukuyama'nın tarihin sonunun tezinin dikkatlice irdelenmesini gerekli kılmaktadır.